SÈRBIA, UN VELL AMOR?
El nacionalisme català davant les Guerres Balcàniques (1912-1913)

Joan Esculies Serrat,

Grup de Recerca en Estats, Nacions i Sobiranies-UPF

El 2 d'agost de 1914, dos dies després que l'imperi Austro-Hongarès declarés la guerra a Sèrbia, que donaria pas a la Primera Guerra Mundial (1914-1918), les formacions presidides pel psiquiatre Domènec Martí i Julià, la Unió Catalanista, i per l'historiador i periodista Antoni Rovira i Virgili, l'Esquerra Catalanista, van organitzar a Barcelona un míting de solidaritat amb el país balcànic. A partir de la tardor de 1915, quan la maquinària propagandística del catalanisme aliadòfil en el seu conjunt es va posar en marxa, Sèrbia va esdevenir el gran referent del separatisme català. Aquest va establir un paral·lel amb la situació pròpia i va dibuixar una petita nació (Sèrbia/Catalunya) oprimida per un imperi (Austro-Hongria/Espanya) del qual se'n derivava el següent sil·logisme: la victòria i *alliberament* de Sèrbia amb l'ajut de les forces de l'*Entente Cordiale* seria també la victòria de Catalunya i el recolzament, sobretot de França, a la causa sud-eslava s'hauria de donar també a la demanda

d'*alliberament* català –amb la consecució de més autonomia, en el grau que fos.[192]

El referent serbi va passar per davant d'altres petites nacions com Bèlgica o causes nacionalistes com la Lituana, en els dos setmanaris de la Unió Catalanista, *La Nació* (1915-1917) i *Renaixement* (1910-1916). Al desembre de 1915 el separatisme català va redactar un missatge dirigit a 'La nació Sèrbia' firmat per prestigiosos personalitats catalanes. En ell s'expressava "l'admiració de Catalunya per l'heroisme amb què Sèrbia ha suportat la invasió del seu territori nacional i la ferma confiança de Catalunya en que Sèrbia tornarà a la possessió de la seva sobirania".[193] A la primavera de 1916 el dramaturg català Àngel Guimerà va escriure el poema *Sèrbia*, que fou lliurat al cònsol serbi a Barcelona, Alejandro de Lacour, i es va endegar una col·lecta pels orfes serbis –una acció que no es va dur a terme per cap altre país en guerra.[194] La propaganda separatista va destacar també la presència de dones catalanes en els hospitals de campanya serbis i les crides de la Creu Roja de Sèrbia a enviar material sanitari.[195] Va publicar fragments del *Llibre Blau* serbi, els extractes de la

[192] Per l'ús de la Gran Guerra en la internacionalització del catalanisme, ESCULIES, J., MARTÍNEZ FIOL, D., *12.000! Els catalans a la Primera Guerra Mundial*, Barcelona, Ara Llibres, 2014; Un clàssic, encara avui, en anglès sobre el paper serbi en la contesa, MITROVIC, A., *Serbia's Great War*, Londres, Hurst and Co., 2007.

[193] "Noves", *La Nació*, 18 de desembre de 1915, p.8; "Al vol", *La Nació*, 23 d'octubre de 1915, p.6.

[194] GUIMERÀ, A., "Sèrbia", *La Nació*, 20 de maig de 1916, p.1. L'anunci de les postals pot veure's, per exemple, a: *La Nació*, 10 de juny de 1916, p.8.

[195] "Notes de guerra. De les hores de lluita i de treva", *La Nació*, 28 d'octubre de 1916, p.7; "Crida de la CREU ROJA sèrbia als amics del poble serbi", *La Nació*, 12 d'agost de 1916, p.6.

correspondència diplomàtica sèrbia que explicaven des del seu punt de vista les motivacions que havien dut a la guerra.[196] I fins i tot un jove Daniel Cardona, aviat capitost de la via armada del separatisme català a l'estil irlandès, va fer un gran elogi de Gavrilo Princip, l'assassí de l'arxiduc d'Àustria, Francesc Ferran, i la seva esposa, el 28 de juny de 1914 a Sarajevo.[197] La propaganda va continuar durant tota la contesa i al novembre de 1918, una vegada signat l'armistici que va posar punt i final a la Gran Guerra, separatistes catalans van promoure l'*Àlbum d'Homenatge de Catalunya a Sèrbia*, que consistia en una recollida de signatures en suport als serbis duta a terme en els locals de les entitats separatistes i les redaccions dels diaris d'aquests. El 17 de novembre de 1918 un grup de separatistes encapçalats per l'aleshores president de la Unió Catalanista, el doctor Joan Solé i Pla, va lliurar-lo al consolat serbi.[198]

Davant d'aquest allau propagandístic i l'interès que Sèrbia va despertar en el separatisme català i en el catalanisme de centre-esquerra durant la Primera Guerra Mundial es presenta el dubte de si el paral·lel establert entre Sèrbia i Catalunya es va crear *ad-hoc* a partir de la declaració de guerra d'Austro-Hongria o per contra els sectors que van publicitar aquest paral·lel tenien un interès i una predisposició envers el país balcànic que el conflicte va fer aflorar. Per tal de respondre a aquesta qüestió el present article analitza el tractament que les tendències principals

[196] "El llibre blau serbi", 16 de desembre de 1916, *La Nació*, pp.6-7.

[197] *Renaixement*, 6 d'agost de 1914, pp.400-401; RUBIRALTA, F., *Daniel Cardona i Civit (1890-1943). Una biografia política*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2008, pp.49-70.

[198] *L'Intransigent*, 15 de novembre de 1918, p.4; 22 de novembre de 1918, p.2; ESCULIES, J., *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*, Barcelona, Edicions de 1984, 2011.

del catalanisme van donar a Sèrbia durant les Guerres Balcàniques (1912-1913). La recerca s'ha dut a terme a partir de l'anàlisi de *La Veu de Catalunya*, òrgan de la Lliga Regionalista, i portaveu del catalanisme conservador; *El Poble Català*, òrgan de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) i portaveu del catalanisme de centre-esquerra; i *Renaixement*, òrgan de la Unió Catalanista, representant del catalanisme que durant la Gran Guerra derivarà en un separatisme català explícit.

El catalanisme davant la Primera Guerra Balcànica

El brutal assassinat del rei Alexandre I i la reina Draga l'11 de juny de 1903 va situar Sèrbia, de manera contundent, en el mapa mental del catalanisme. El crim va ser profusament tractat a *La Veu de Catalunya* a partir del relat que en feia el *Daily Express* britànic en un moment en què el diari regionalista feia encara no tres anys que havia esdevingut portaveu de la Lliga Regionalista.[199] El diari es mostrava astorat per la "violenta i fonda sensació que ha fet commoure a tot el món civilitzat" i qualificava l'acció "d'horrorosa tragèdia que ha fet horroritzar a tota Europa".[200] També la *Ilustració Catalana*, imitació del conegut setmanari parisenc *L'Illustration*, dirigida pel catalanista conservador vinculat a la Unió Catalanista,

[199] Una historia recent del periòdic, FIGUERES, J. M., *La Veu de Catalunya (1899-1937)*, Barcelona, Editorial Base, 2014.

[200] "Lo de Servia", *La Veu de Catalunya*, 13 de juny de 1903, p.1; "L'escena del regicidi", *Ibid*, 14 de juny de 1903, p.1-2; "La nit tràgica al Konak", *Ibid*, 15 de juny de 1903, p.2.

"El rey de Servia", *Ibid*, 22 de juny de 1903, p.1-2; "Lo dels Balkans", *Ibid*, 6 de juliol de 1903, p.1.

Francesc Matheu (1851-1939) va cobrir l'assassinat. El bimensual ho va fer amb la ploma del seu cronista de fets internacionals, el psiquiatra Wifred Coroleu (1877-1951), catòlic devot i també col·laborador de *La Veu*. Aquest, després de traçar la història de l'enfrontament de les dues dinasties sèrbies, la del mort –Obrenovic– i la del seu successor, Pere I –Karadordevic–, preguntava si els distints governs europeus estaven lliures de culpa per indignar-se davant l'atemptat i "llançar la primera pedra a Sèrbia".[201]

L'atenció sobre Sèrbia va arribar en un moment en què la premsa internacional estava ja amatent amb la situació que es vivia a la regió dels Balcans, sobretot a Macedònia, on durant aquella primavera i estiu va preparar-se múltiples insurreccions contra el domini Otomà. El punt àlgid d'aquestes va arribar a l'agost de 1903 amb l'Alçament d'Ilinden que *La Veu*, donat que basava la seva informació internacional en el recull de premsa estrangera, també va cobrir abastament, com la 'Qüestió Macedònia'.[202] Amb l'assassinat a Belgrad i les accions dels rebels macedonis, doncs, la península balcànica va quedar aquell estiu de 1903 situada en el mapa mental del catalanisme com una regió de difícil comprensió i de successos no necessàriament positius, sinó més aviat salvatges o bàrbars.

[201] COROLEU, W., "Crònica", *Ilustració Catalana*, 21 de juny de 1903, n.3, p.1-2; *Ibid*, 28 de juny de 1903, n.4, p.1.

[202] Pel tractament del catalanisme de l'Alçament d'Ilinden, ESCULIES, J., UCELAY-DA CAL, E., PICH, J., "Catalan Nationalist Perspectives on the Ilinden Uprising of 1903", *Journal of History (Association of the Historians of the Republic of Macedonia)*, vol. XLVIII, n.1, (2013), pp.107-132; Una aproximació recent a la qüestió macedònia en el tombant del segle XIX al XX d'un dels màxims experts en el tema, BROWN, K., *Loyal unto Death. Trust and Terror in Revolutionary Macedonia*, Indiana, Indiana University Press, 2013.

Sèrbia, el mateix que Grècia, Bulgària i Montenegro, havia obtingut la independència de l'imperi Otomà durant el segle XIX i anhelava ara, en començar el XX, expansionar-se i incloure en els seus nous límits poblacions que considerava afins, lingüística o religiosament. Mentrestant, la recent revolta dels Joves Turcs –el seu ascens i caiguda– només havia evidenciat la incapacitat dels governants otomans de modernitzar l'Imperi.[203] A la primavera de 1912 les nacions balcàniques florents van formar la Lliga Balcànica, una aliança a partir de tractats bilaterals amb clàusules secretes contra els otomans. L'objectiu principal de les quals era repartir-se el territori de Macedònia. Malgrat l'advertència de les grans potències que no es reconeixerien modificacions en les fronteres a la península, el 8 d'octubre d'aquell any Montenegro va atacar l'imperi Otomà i la Lliga Balcànica va recolzar el país d'immediat: la guerra estava servida.[204]

En l'àmbit catalanista, *La Veu de Catalunya* fou qui primer va començar a informar de les mobilitzacions i ben aviat va publicar mapes, un element clau per situar els

[203] Sobre la qüestió és imprescindible el compendi d'articles d'uns dels seus majors especialistes, ZÜRCHER, E. J., *The Young Turk Legacy and Nation Building. From the Ottoman Empire to Ataturk's Turkey*, Londres, I.B.Tauris, 2010; Per la repercussió de les Guerres Balcàniques en Mustafa Kemal, aleshores un oficial de l'exèrcit otomà, GAWRYCH, G. W., *The Young Atatürk. From Ottoman Soldier to Statesman of Turkey*, Londres, I.B. Tauris, 2013, pp.29-34.

[204] Una visió particular a WEISSMAN, G., WILLIAMS, D., *The Balkan Wars, 1912-1913: The War Correspondence of Leon Trotsky*, Resistance Books, Nova York, 1991; Els clàssics en anglès sobre la qüestió, JELAVICH, B., *History of the Balkans, vol. I: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambride University Press, Cambridge, 1991 i HALL, R. C., *The Balkan Wars, 1912-1913. Prelude to the First World War*, Londres, Routledge, 2000. Sobre la història de Sèrbia en general, PAVLOWITCH, S. K., *Serbia. The History behind the Name*, Londres, Hurst and Company, 2002, pp.86-92.

contendents en un indret desconegut pel lector.[205] *El Poble Català*, en canvi, la guerra no va aparèixer a la primera pàgina fins el 19 d'octubre, quan ja feia deu dies que havia començat. A continuació va desaparèixer perquè el diari de l'UFNR va dedicar gran part del seu espai a informar sobre l'Assemblea de Tarragona de la Unió Catalanista, celebrada els dies 20 i 21, a la que la Lliga Regionalista havia refusat d'assistir. L'Assemblea seria un moment clau en l'apropament dels de Pere Coromines als de Martí i Julià.[206]

La Veu cobria el conflicte bàsicament per mitjà dels despatxos de l'Agència Havas combinat amb mapes de l'evolució dels fronts i indrets on es produïen els combats, mentre que *El Poble Català* informava dels successos a través de les notícies recollides del *Telegraph, Le Matin, Le Petit Journal, Gil Blas, Le Radical, Le Figaro, Echo de Paris, Herald*, entre altres, i durant la contesa va arribar a admetre que la pluja d'informacions arribaven a ser contradictòries.[207] La diferència central entre els portaveus regionalista i de centre-esquerra era, però, que el segon comptava amb Antoni Rovira i Virgili com a analista. Això li permetia oferir un seguiment amb més profunditat dels fets, que no pas limitar-se a abocar les informacions sense tractar-les, tal com acostumava a fer *La Veu*, que anava mancada d'aquesta figura i en el cas excepcional de fer un anàlisi aquest anava sense signar.

[205] "Hi haurà guerra?", *La Veu de Catalunya*, 1 d'octubre de 1912, p.1; "Lo dels Balkans", *La Veu de Catalunya*, 2 d'octubre de 1912, p.1.

[206] IZQUIERDO, S., *Pere Coromines (1970-1939)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2001.

[207] "La guerra d'Orient", *La Veu de Catalunya*, 17 d'octubre de 1912, p.1; 22 d'octubre de 1912, p.1; 26 d'octubre de 1912, p.3; 29 d'octubre de 1912, p.1; *La Veu de Catalunya*, 9 i 10 de novembre de 1912, p.1, 3; 31 d'octubre de 1912, p.1.

Gairebé en paral·lel a l'aparició d'*El Poble Català* com a setmanari l'any 1904, l'historiador i publicista tarragoní havia començat a publicar articles sobre altres moviments nacionalistes. Sense competència, aviat va passar a ser la figura més documentada sobre aquestes qüestions –amb Coroleu a la saga, però fent aquest uns anàlisis d'afers internacionals regits sobretot pel catolicisme i menys centrats en les qüestions nacionalistes. Al desembre de 1912, a més, Rovira i Virgili va publicar el primer volum de la seva influent *Història dels moviments nacionalistes*, que contenia els casos de Finlàndia, Polònia, Lituània, Ucraïna, Schleswig-Holstein, Alsàcia-Lorena i Flandes.[208]

Pel regionalisme la qüestió d'Orient era "capital en la política Europea" i demanava que els gabinets de les potències internacionals hi paressin esment perquè "és una qüestió endèmica que no pot subsistir sense solució, ni solucionar-se sense perill". Considerava que Bulgària, Sèrbia, Grècia i Montenegro volien aprofitar el moment per agredir l'imperi Otomà "que no ha sabut trobar en els perills d'una guerra exterior l'aglutinant dels odis personals més doctrinals que esterilitzen l'acció dels seus polítics".[209] En la seva visió la península dels Balcans com un "vesper de nacions, una embolicada barreja de races, de pobles, de religions i de llengües". Pel nacionalisme conservador la causa de la guerra tenia un component nacionalista, però sobretot una forta càrrega religiosa: "l'aspiració històrica i

[208] FERRER, X., "Epíleg" a ROVIRA I VIRGILI, A., *Història dels moviments nacionalistes*, Barcelona, Edicions Base, 2008 [1912-1914], pp.541-566.
[209] R. [En desconeixem el nom] "La qüestió d'Orient. La movilisació als Balkans", *La Veu de Catalunya*, 7 d'octubre de 1912, p.1.

legítima de tots aquells pobles cristians és desfer-se del jou tirànic turc".[210]

La referència a una croada anava tan lluny que s'establia un paral·lel entre la conquesta cristiana de la Al-Àndalus i la situació actual de la Lliga Balcànica contra l'imperi Otomà. "Mentre els exèrcits de les nacions balcàniques duen endavant l'heroica epopeia de la seva reconquesta –argumentava *La Veu*–, els turcs, seguint la seva tradició secular, cometen arreu les més cruels matances, deixant desolats tots els indrets on posen la planta".[211] I arribava a comparar el moment amb la batalla decisiva, a las Navas de Tolosa (1212), del què precisament aquell any se celebrava el 700è aniversari: "Així també les petites nacionalitats ibèriques, aplegades per un moment, aconseguiren el gran triomf de las Navas de Tolosa, sense l'auxili dels croats [es feia un paral·lel amb les potències europees que ara no intervenien als Balcans] que desertaren abans i que venien a ser, en aquell temps, el braç de les grans potències continentals".[212]

El nacionalisme català de centre-esquerra, en canvi, descartava aquesta lectura de guerra religiosa i considerava que "sobretot per part dels Estats balcànics l'esperit és tot un altre".[213] Rovira i Virgili insistia que la motivació central era de caire nacionalista: "Hi ha un problema nacionalista a Albània, un altre a la Macedònia, un altre a la Vella Sèrbia, un altre a l'Epiri grec. La Turquia europea està feta de

[210] "La question d'Orient. Els Estats Balkànichs", *La Veu de Catalunya*, 1 d'octubre de 1912, pp.1-2.
[211] "De l'Orient tràgich. Per la reconquesta", *La Veu de Catalunya*, 3 de novembre de 1912, p.1.
[212] "L'epopeya d'Orient", *La Veu de Catalunya*, 5 de novembre de 1912, p.1.
[213] "Tolerància religiosa", *El Poble Català*, 22 d'octubre de 1912, p.1.

bocins de pobles dominats. Ja que la guerra ha vingut, hem de desitjar ardentment que aqueixos problemes es resolguin segons el principi de la llibertat i de la personalitat nacional".[214]

El regionalisme, en un plantejament que el nacionalisme d'esquerres feia de manera més matisada, dibuixava també la Primera Guerra Balcànica com la lluita entre modernitat i barbàrie. "No hem d'oblidar –deia *La Veu*– que les nacions orientals, no treballen pas únicament per elles sinó per tot el grup europeu interessat en posar entre les modernes civilitzacions i la barbàrie turca una barrera separadora".[215] A partir d'aquesta visió es plantejava el nacionalisme com a eina transformadora, com a element modernitzador. Des d'aquí els nacionalistes conservadors usaven l'argument per reforçar el seu discurs *imperial* envers España.[216] És a dir, el nacionalisme modernitzador, en aquest cas català, podia exercir de factor renovador de l'Estat.

Així, en una editorial que va aparèixer a *La Veu* dos dies seguits es plantejava el *miracle nacionalista*: "Qui havia de pensar que aquests serbis, que no fa gaires anys varen donar a Europa l'exemple d'un crim [l'assassinat de 1903] i d'una indisciplina militar que els posava al nivell dels més bàrbars entre els bàrbars d'Orient, que han estat també en perpetues lluites interiors, que feien trontollar les institucions fonamentals, haguessin seguit pel dessota

[214] ROVIRA I VIRGILI, A, "Que la sang sia feconda", *El Poble Català*, 9 d'octubre de 1912, p.1.
[215] "De l'Orient tràgich. Per la reconquesta", *La Veu de Catalunya*, 3 de novembre de 1912, p.1. També a "Europa i l'Orient", *La Veu de Catalunya*, 11 de novembre de 1912, p.1.
[216] UCELAY-DA CAL, E., *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona, Edhasa, 2003.

d'aquesta supuració viciosa, restaurant la seva força nacional de tal manera que hagin pogut reconquistar en un passeig triomfal totes les ciutats de la vella Sèrbia". Això era degut a que els serbis, com també la de la resta de nacions balcàniques "tenien un ideal nacionalista i aquesta fe vigorosa els ha salvat de les convulsions interiors, de les corrupcions epidèrmiques, de les causes d'afebliment i dissolució".

Els regionalistes concretaven que "un ideal col·lectiu, una aspiració nacional és una força poderosíssima [...] És un motor insuperable de totes les transformacions col·lectives envers un estat de més alta perfecció". I, per tant, i aquí es trobava el missatge, el pinyol del text, en aquells "pobles caiguts que vulguin aixecar-se", en referència a Espanya, derrotada el 1898, els seus dirigents "especialment el jove rei Alfons [XIII, des de 1902], que per la seva joventut i la seva intel·ligència podria obrir-se davant seu una ruta esclatant com la dels conductors d'aquests pobles i ha de sentir l'estímul d'aquestes resurreccions nacionals, glorioses per tots aquells que les impulsen i les acompleixen" havia de sentir aquesta força. La proposta del seu catalanisme, regenerador i director de l'Estat, era evident: "Catalunya porta a Espanya aqueixa força incomparable, aquest sentiment".[217]

La Lliga Regionalista es trobava, a més, en un moment delicat. Després d'aconseguir que les quatre diputacions catalanes donessin suport a un projecte per mancomunar-les, que s'havia presentat al desembre de 1911 al president

[217] "Lliçó d'actualitat. Què triomfa als Balcans?", *La Veu de Catalunya*, 7 i 8 de novembre de 1912, p.1.

del govern espanyol, el liberal José Canalejas, el text que havia de concretar-se en la Mancomunitat de Catalunya s'havia aprovat a les Corts el 17 d'octubre d'aquell 1912. S'hi havien oposat els conservadors, els lerrouxistes i les faccions de Niceto Alcalá-Zamora i Segismundo Moret del Partit Liberal, però l'impuls del propi Canalejas n'havia permès l'aprovació. Amb tot, l'assassinat d'aquest el 12 de novembre en va aturar el tràmit al Senat.[218] En aquest context, *La Veu* insistia que les guerres, posant d'exemple la balcànica, no eren un bon camí per assolir una major autonomia sinó que "és indubtable que els interessos nacionalistes [...] els grans models d'autonomia no s'obtenen més que en un regisme de pau [...] i només en països on la política és ben noble i despullada d'interessos i ambicions".[219]

El nacionalisme de centre-esquerra no estava d'acord de cap manera amb el plantejament *imperial* que proposava la Lliga però, a més, –i en contra de la tradicional imatge pacifista de les esquerres– *El Poble Català* argumentava que la guerra bé podia servir per obtenir aquesta major autonomia. Rovira i Virgili, en aquest sentit i com encara s'evidenciaria més durant la Primera Guerra Mundial es mostrava del tot sorprès i contrariat perquè les grans potències alertaven que "sigui quin sigui el resultat d'una guerra, no permetran la modificació del estatut quo balcànic". Era, en la seva opinió, una forma de fer veure la

[218] UCELAY-DA CAL, E., "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a De Riquer, B., (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. II, pp. 36-214.
[219] R., "La guerra d'Orient. La qüestió dels Balkans", *La Veu de Catalunya*, 12 d'octubre de 1912, p.1.

guerra era inútil, i aprofitava per carregar contra el redactor de les informacions sobre els Balcans que feia servir l'argument de la pau com a premissa per obtenir l'autonomia: "Hi ha qui creu que aquest determini de les potències de conservar l'*statu quo* territorial és un determini irrevocable, inflexible. Així ho declara, per exemple, un escriptor regionalista, amb un aire de suficiència més propi d'un home que no sap de què va, que no pas d'un home ben enterat [sic]. Però és tant inflexible, tan irrevocable com es vol suposar l'acord de les potències?".[220] Ell creia que no.

Rovira i Virgili anava tan enllà en la defensa del bel·licisme que va posar d'exemple els triomfs serbis enfront de l'imperi Otomà, fins i tot per desqualificar un dels seus referents, el líder socialista francès Jean Jaurès: "En la batalla de Kumanovo, en els primers dies de la guerra contra la Turquia, l'exèrcit serbi va conquerir el respecte i l'admiració del món. Però no: hem dit l'exèrcit serbi i hem de dir el poble serbi. Quan tot un poble agafa les armes, és impropi parlar d'exèrcit. El principi de la nació armada, preconitzat per Joan Jaurès, va ésser realitzat a la Sèrbia i altres països balcànics l'any 1912".[221] Per l'historiador, però, el socialista francès l'havia fet servir de manera equivocada per anar contra la llei que allargava fins a tres anys el servei militar obligatòria a França, perquè en

[220] ROVIRA I VIRGILI, A, "El 'statu quo' territorial", *El Poble Català*, 10 d'octubre de 1912, p.1.
[221] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'esdevenidor de Sèrbia", *Renaixement*, 17 d'octubre de 1915, pp.567-568.

la seva obra *L'armée nouvelle* (1911), la lleva s'havia d'usar només amb finalitats defensives.[222]

Pel publicista, doncs, la guerra era justificada si amb aquesta es podia aconseguir una major autonomia. En aquest sentit, l'anàlisi de la Primera Guerra Balcànica va constituir també un element que ambdues tendències majoritàries del catalanisme van aprofitar per enfrontar-se i delimitar els seus contorns. En un moment en què acabava d'aparèixer la *Gramática de la llengua catalana* (1912) i era a punt de fer-ho les *Normes ortogràfiques* (1913), la divergència fins i tot entrava en la qüestió lingüística.[223] Des de *La Veu de Catalunya* Eugeni d'Ors va criticar *El Poble* per usar 'Constantinoble' en comptes de 'Constantinopla', com proposava ell, i des de l'òrgan de l'UFNR se li va respondre que no tenia raó en un article en portada 'La guerra dels Balkans y la ortografia catalana. Ont [sic] Xenius seguint la sort del turc, sofreix una desfeta'.[224]

Mentrestant, des de *Renaixement*, òrgan de la Unió Catalanista, es donava notícia del conflicte tan sols en articles esparsos de Ramon Casals Peypoch, informat de ben segur a partir de la lectura de *La Veu* i d'*El Poble*. La visió d'aquest era que la Primera Guerra Balcànica, bo i estant a favor de la Lliga Balcànica, es veia com un conflicte que tot i ser d'àmbit local podria derivar en una guerra

[222] Pel pensament del socialista francès, CANDAR, G., DUCLERT, V., *Jean Jaurès*, París, Fayard, 2014, pp.423-426, 436-440.

[223] BONET, S., "Les gramàtiques vuitcentistes de Fabra i la Gramática de la llengua catalana de 1912", *Llengua i Ús. Revista Tècnica de Política Lingüística*, n.52, 2012, pp.35-38.

[224] "La guerra dels Balkans y la ortografia catalana. Ont Xenius seguint la sort del turc, sofreix una desfeta", *El Poble Català*, 4 de novembre de 1912, p.1. Continua a 'La guerra als Balkans', *Ibid.*, 5 de novembre de 1912, p.1; 'La guerra als Balkans', *Ibid.*, 6 de novembre de 1912, p.1.

internacional.[225] S'insistia que "la lluita balcànica és una gran ensenyança pels estats qui oprimeixen" i també, com Rovira i Virgili es justificava la violència: "Sèrbia, Bulgària, Montenegro... heus aquí tres mots venerables per a tot bon nacionalista. Aquestes tres nacions, junt amb Grècia, que per als seus fins se'ls ha posat al costat, van a dirimir, per medi de les armes, el què amb bones raons no han pogut aconseguir. [...] Que en prenguin nota d'això els grans Estats [España] que volen unificar, sacrificant les petites nacionalitats [Catalunya] que estan baix llur domini".[226]

Casals compartia també la imatge dels regionalistes sobre el nacionalisme com a eina modernitzadora i escrivia que "l'exèrcit turc es desmoralitza en la repulsiva descomposició de tota cosa morta, mentre els exèrcits balcànics aliats avancen remolcats per una avantguarda de poetes i filòsofs, savis i artistes, revolucionaris radicals i clergues tots enduts per un mateix anhel de deslliurança". I en un abrandament sense límit i fent palès l'interès en la guerra pel paral·lel que s'hi volia veure s'assegurava "Esperança pobles oprimits que friseu la llibertat! Esperança Catalunya nostra!".[227] I afegia que "nosaltres els

[225] CASALS PEYPOCH, R., "La qüestió dels Balkans. Per la defensa del Nacionalisme", *Renaixement*, 17 d'octubre de 1912, n.101, p.505. Degut a l'amalgama de personatges que constituïen la vetusta plataforma catalanista cal prendre amb precaució en considerar les opinions de Casals com a representatives de tot el conjunt de la Unió Catalanista.

[226] J. B. A, "Les nacionalitats oprimides", *Renaixement*, 31 d'octubre de 1912, n.103, p.528.

[227] Editorial, "El nacionalisme triomfant", *Renaixement*, 7 de novembre de 1912, n.104, p.537.

nacionalistes, que també lluitem per la llibertat de la nostra raça, que altre també per dret de força ens arrabassà, lògic és que veiem amb bons ulls l'acció que aquestes quatre nacions aliades d'Orient realitzen, en benefici de llurs germans esclavitzats i espoliats tan bàrbarament".[228]

El catalanisme davant la Segona Guerra Balcànica

El 2 de desembre de 1912 la Lliga Balcànica va derrotar a l'imperi Otomà i el 30 de maig de 1913 el Tractat de Londres va segellar la fi de la Primera Guerra Balcànica. Els imperis Rus, Britànic, Alemany i Austro-Hongarès, i Itàlia van reconèixer l'aparició d'un estat albanès per tallar d'aquesta manera la sortida de Sèrbia al mar Adriàtic i així tranquil·litzar Viena. També el territori fins aleshores otomà del Sandjak va quedar dividit entre Sèrbia i Montenegro, Bulgària va quedar-se amb Tràcia i el territori macedoni va quedar sense resolució definitiva. El tancament en fals de la crisi, però, va dur a un nou conflicte: la Segona Guerra Balcànica (1913).

Sèrbia no es conformava en ampliar el seu territori perquè volia la sortida al mar i considerava, a més, que havia dut el pes de la guerra a la regió de Macedonia i que n'hi corresponia una porció major. De la seva banda, Grècia trobava que Bulgària era massa a prop de l'enclavament de Salònica. Això va fer que Sèrbia i Grècia pactessin en secret la divisió del territori macedoni, i Montenegro i, ara també Romania, participessin de l'acord.

[228] FIVALLER, "La qüestió dels Balcans. El triomf de la justícia", *Renaixement*, 7 de novembre de 1912, n.104, p.539.

Com també, irònicament, l'imperi Otomà. L'imperi Rus, a més, va decantar-se amb major grau per recolzar la voluntat sèrbia en detriment del seu estat balcànic predilecte fins aleshores –Bulgària–, mentre que Austro-Hongria donava suport a Grècia i Romania. El govern búlgar, de la seva banda, somiava en la Gran Bulgària que havia dibuixat –per només quatre mesos– el Tractat de San Stefano el 3 de març de 1878, i coneixedor dels pactes entre els seus antics aliats i pressionat pels propis nacionalistes i els macedonis pro-búlgars va atacar Sèrbia i Grècia el 29 de juny de 1913.

A la Segona Guerra Balcànica la premsa catalanista no li va donar la transcendència ni la cobertura de la Primera. D'entrada el ressò venia condicionat per la seguiment internacional. Però també era una guerra encara més difícil de comprendre pel nacionalisme català. Ara les nacions balcàniques s'enfrontaven entre elles: els anteriors aliats combatien Bulgària. Això va fer que el regionalisme admetés que "és difícil fer un judici propi".[229] *La Veu*, a més, va relegar-la a les segones i terceres pàgines del diari en detriment de les informacions sobre el Protectorat al Marroc. I és que Espanya, després de l'acord Hispano-francès del novembre anterior, havia començat al febrer de 1913 l'ocupació formal del nord d'Àfrica.[230] També *El Poble Català* va relegar les informacions a despatxos breus

[229] R., "Àustria i la guerra", *La Veu de Catalunya*, 16 de juliol de 1913, p.1-2 [Articles 'De Salònica estant' de R. LL.]

[230] Una aproximació al regionalisme i el Marroc a MARTIN CORRALES, E., 'El posicionament colonialista d'Enric Prat de la Riba i les guerres del Marroc', *Recerques. Història, Economia, Cultura*, 62, 2011, pp.117-150 i *Ibid.*, 'El nacionalismo catalán y la expansión colonial española en Marruecos: de la guerra de África a la entrada en vigor del Protectorado (1860-1912)' a: MARTÍN CORRALES,E. (ed.): *Marruecos y el colonialismo español (1859-1912). De la guerra de África a la penetración pacífica*, Bellaterra, UAB, 2002, pp.167-215

d'agència a la pàgina cinc, d'un diari que n'acostumava a tenir sis, i només van exposar-se els combats i negociacions diplomàtiques sense ànim de res més.

Pel regionalisme el fet que Bulgària carregués amb el paper de *dolenta* o responsable de la guerra no era positiu per la imatge que donava el nacionalisme, en si mateix –i, per tant també del nacionalisme català– i de l'objectiu de la pròpia Lliga Regionalista amb el seu *imperialisme català* per Espanya i la seva voluntat d'ésser els piemontesos de l'Estat –en el símil amb els promotors de la unificació italiana.[231] Així, s'observava que "tot allò [dels búlgars com a] piemontesos o els prussians dels Balcans s'ha tornat inventari de massacres, rampinyes i crueltats".[232] És a dir, l'ambició imperial búlgara havia anat –en la visió regionalista, que n'acceptava la culpa– massa lluny i de passar a ser una nació a partir de la qual es pogués crear una federació o confederació d'estat balcànics majors, del "moto primari i respectable de la guerra 'els Balcans als pobles balcànics'" s'havia passat a un mer impuls conqueridor, *imperialista*, però en el sentit clàssic, no transformador. És per això que el regionalisme demanava prudència i valorar "el què aquests Estats [balcànics] han fet de bo".[233]

Pel nacionalisme de centre-esquerra, i en especial per Rovira i Virgili, la nova guerra feia perdre també les

[231] RUIZ, D., *Los piemonteses de España: carta abierta al ciudadano Lerroux*, Barcelona: Im. J. Horta, 1907. Per una primera aproximació a la creació de l'estat-nació italià, RIALL, L., *Risorgimento. The History of Italy from Napoleon to Nation State*, Londres, Palgrave MacMillan, 2009.
[232] R., "Àustria i la guerra", *La Veu de Catalunya*, 16 de juliol de 1913, p.1-2.
[233] R., "Els darrers aconteixements als Balkans", *La Veu de Catalunya*, 31 de juliol de 1913, p.1.

simpaties internacionals que havien obtingut principalment Grècia, Bulgària i Sèrbia en l'anterior guerra contra l'imperi Otomà. Però "l'actual conflicte balcànic no és un conflicte de drets, és un conflicte d'ambicions més o menys legítimes".[234] "Però, i ara? I ara? Vençuda i aixafada la Turquia, conquerits pels vencedors més territoris [...] qui té raó en la nova guerra? Per qui han d'ésser les simpaties dels amadors del dret dels pobles i les dels vetlladors dels alts interessos de la cultura?". Per provar d'entendre com s'havia arribat aquí, l'historiador va publicar un seguit d'articles, en primera pàgina, monotemàtics a *El Poble* centrats cadascun en un dels contendents balcànics. Va començar per analitzar Bulgària perquè en la seva opinió era qui venia precedida d'un prestigi que els altres estats no tenien. I també coincidia amb la visió lligaire que aquesta era "anomenada la Prússia o el Piemont d'aquella península", però aquest crèdit s'havia perdut.[235]

Des del setmanari *Renaixement*, tampoc no es va comprendre la dinàmica d'aquesta nova guerra i a penes se li van dedicar dos articles. Es mantenia el to bel·licista i s'era contrari a que la Lliga Balcànica hagués acceptat l'armistici en la Primera Guerra perquè això permetia a Turquia de rearmar-se i es considerava que caldria haver lluitat fins a expulsar-la del tot d'Europa.[236] Però el que

[234] ROVIRA I VIRGILI, A., 'Revista estrangera. El plet búlgaro-serbi-grec', *El Poble Català*, 2 de juny de 1913, p.1.
[235] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'Idea nacional en els pobles balkànics. La segona guerra balkànica – La Bulgaria", *El Poble Català*, 11 de juliol de 1913, p.1.
[236] CASALS PEYPOCH, R., "La qüestió dels Balkans. Negres ombres", *Renaixement*, 9 de gener de 1913, n.113, any IV, p.18; *Ibid*, "La qüestió dels Balkans. Indecisions perjudicials", *Renaixement*, 10 de d'abril de 1913, n.126, any IV, p.173.

sorprenia de la Segona Guerra era que "sorgissin d'entre els aliats espurnes d'imperialisme". I després d'assegurar que "l'imperialisme de Bulgària no és lògic ni racional" es demanava que s'imposés la raó i l'equitat i que es constituís "la gran Confederació dels pobles balcànics, amb el lema amor pau i progrés".[237]

En un anàlisi comú, tant el regionalisme com el nacionalisme de centre-esquerra coincidien que ara era el torn de Sèrbia i de Grècia que "marxen empeses tant pel seu ideal nacionalista com pel seu designi imperial, com a nacions de gloriosa tradició imperialista que són".[238] Per *La Veu* "més fonda i de segur més ràpida ha estat la transformació de Sèrbia des que va desaparèixer la dinastia dels Obrenovitch, mantinguda per Àustria, sobretot en l'ordre cultural i per Grècia d'ençà la campanya de 1897, fins a la seva brillantíssima actuació sota les inspiracions de [Elefthèrios] Venizelos".[239] També per Rovira i Virgili els qui coneixien bé la seva història "saben que no hi ha dret a parlar com molts parlen de l'assassinat del rei Alexandre i de la reina Draga, presentant-lo com un crim bestial i miserable. Per horrible que fos el medi empleat, cal reconèixer que amb aquestes morts tràgiques els patriotes serbis no estaven guiats per altre fi que'l de lliurar al seu poble de la dinastia dels Obrenovic, funesta i maleïda". De

[237] CASALS PEYPOCH, R., "La qüestió dels Balkans. L'allau imperialista", *Renaixement*, 10 de juliol de 1913, n.136, any IV, p.312-313.

[238] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'Idea nacional en els pobles balkànics. La renaixença búlgara. La lluita secular entre'ls grecs i els búlgars", *El Poble Català*, 12 de juliol de 1913, p.1.

[239] R., "Els darrers aconteixements als Balkans", *La Veu de Catalunya*, 31 de juliol de 1913, p.1.

nou, doncs, la violència podia resultar útil i estava justificada si servia per *avançar*. I continuava afegint que "en la nostra centúria, el nacionalisme serbi ha pres volada, ha guanyat noblesa. [...] Avui la Sèrbia comença a tenir una selecció [...] d'artistes –pintors, escultors, músics– [...] té literats i poetes, té homes de ciència i professors d'universal prestigi, té democràcia forta, viril, conscient". Per tant, aquests homes estan "empesos pel sentiment nacional" fins i tot els pagesos serbis "tenen el sentiment de la 'Gran Sèrbia'.[240]

En aquest moment, doncs, amb la caiguda en desgràcia de Bulgària en la Segona Guerra Balcànica, Sèrbia li prenia el relleu i a partir d'ara esdevenia l'estat amb més perspectives per imposar-se a la península. No pas per fer-ho a la manera *imperialista* clàssica –conquerint la resta de pobles balcànics– sinó actuant d'aglutinador: convencent. La interpretació de la història italiana i alemanya era, és clar, feta a mida, totalment *sui generis*, però Sèrbia passava a ser la Prússia, el Piemont dels Balcans a ulls del nacionalisme català en el seu conjunt. La visió va refermar-se quan el 31 de juliol els búlgars van veure's obligats a signar l'armistici que va comportar la pèrdua d'importants guanys territorials fets en la Primera Guerra Balcànica. Malgrat un breu domini inicial, l'entrada de Romania a la guerra, el 5 de juliol, i dels otomans el dia 16 del mateix mes, havien precipitat la derrota de l'exèrcit del tsar Ferran I.

A través dels tractats de Bucarest, el 10 d'agost de 1913, i de Constantinoble, el 29 de setembre, Sèrbia va obtenir

[240] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'Idea nacional en els pobles balkànics. La renaixença serbia. Un gran poble que resorgeix i una cultura que comença", *El Poble Català*, 14 de juliol de 1913, p.1.

gairebé tot el nord del territori macedoni –encara que no l'anhelada sortida al mar–, l'imperi Otomà va recuperar les terres de Tràcia, Grècia va fer seu més territori macedoni i va expansionar-se al nord i est de Salònica i Romania guanyava terreny a Bulgària. Sèrbia va convertir-se, junt amb Romania, en la principal potència regional i va aconseguir un patrocini més estret de l'imperi Rus després que Bulgària se n'hagués allunyat.[241]

Conclusions

A l'octubre de 1915, quan la campanya per internacionalitzar el catalanisme –a través, entre altres, dels combatents catalans a la Legió Estrangera francesa– va començar a agafar cos, el seu ideòleg, Rovira i Virgili, va confessar que el seu interès per Sèrbia no naixia ara, sinó que es covava des de les Guerres Balcàniques: "Fa tres anys, en els començaments de la guerra dels Balcans, dèiem a un amic nostre, tot mostrant-li la petita clapa de color que formava la Sèrbia sobre el mapa d'Europa: "Veus aquest poble tan menut? Doncs jo crec que d'aquí vint-i-cinc anys serà una gran potència europea". El seu amic va respondre amb escepticisme i aleshores l'historiador va desplegar els seus arguments. "Ell [l'amic] –explicava– no coneixia la Sèrbia. Ignorava el seu passat de glòria, l'extensió territorial de la seva raça, la força d'ideal que porten els serbis dins l'ànima. Jo li vaig explicar breument tot això, i vaig repetir-

[241] Per les conseqüències del tancament en fals de la crisi als Balcans en l'esclat de la Primera Guerra Mundial, cal veure els recents, MacMILLAN, M., *1914. De la paz a la guerra*, Turner publicaciones, Madrid, 2013, pp.557-596; CLARK, C., *Sonámbulos. Cómo Europa fue a la guerra en 1914*, Galaxia Gutenberg, Barcelona, 2014 [2012], pp.317-326.

li: 'D'aquí vint-i-cinc anys serà una gran potència europea'. I el meu amic ja no va somriure. D'aleshores ençà, la Sèrbia ha avançat molt".[242]

A continuació, Rovira i Virgili exposava que a través de la premsa internacional Bulgària apareixia com "l'única nació balcànica forta" a la península dels Balcans i al seu costat "Grècia i Sèrbia apareixien com escolanets humils", però "aquesta apreciació de valors no responia a la realitat. Forta era la Bulgària. Però la Sèrbia no ho era gaire menys". Per l'historiador això havia quedat palès quan en la Segona Guerra Balcànica Grècia i Sèrbia havien derrotat a Bulgària i el resultat total de les Guerres Balcàniques fou "l'annexió a la Sèrbia de les regions balcàniques situades al sud del seu vell territori. L'extensió de l'Estat serbi fou duplicada".

Així doncs, "el nom de la Sèrbia, abans conegut només pel record de la mort tràgica del rei Alexandre i la reina Draga, va adquirir el prestigi dels pobles d'esdevenidor esplèndid". I és era el motiu pel qual l'imperi Austro-Hongarès havia volgut aturar Sèrbia, a la que veia ja hores d'ara com "un factor important de la política d'Europa". Per Rovira i Virgili el nou Piemont dels Balcans de la Primera Guerra Mundial n'havia de sortir "dessagnada; però més forta i més gloriosa que mai. Haurà pagat una enorme contribució de sang; però haurà assegurat la llibertat nacional i la unitat de la raça croato-sèrbia". "El sacrifici serà fecund –reblava–. Avui ens ratifiquem en la nostra convicció que la Sèrbia, d'aquí a vint-i-cinc anys serà

[242] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'esdevenidor de Sèrbia", *Renaixement*, 17 d'octubre de 1915, pp.567-568.

una gran potència europea i no ho serà solament pel poder militar, per la força material; sinó que ho serà sobretot pel seu esperit riquíssim i per la seva fèrtil civilització".[243]

La resposta a la pregunta que plantejàvem a l'inici de l'article és, doncs, afirmativa. Sí, en l'àmbit del nacionalisme català de centre-esquerra, en la figura d'Antoni Rovira i Virgili –màxim impulsor de la propaganda d'internacionalització del catalanisme durant la Primera Guerra Mundial–[244], l'admiració per Sèrbia va sorgir arran de les Guerres Balcàniques i, en concret, a partir de la Segona, en detriment de Bulgària. No va ser, doncs, –no només– una creació *ad-hoc* a partir de la imatge d'una *nació petita oprimida per un imperi*. L'historiador, a més, va usar els anàlisis publicats a *El Poble* per confeccionar el seu apartat sobre Sèrbia en el tercer i últim volum de la seva *Història dels moviments nacionalistes*, aparegut al juliol de 1914.[245]

També és afirmativa la resposta en el cas separatista. Des de *Renaixement*, en el què ja mostrava la tendència sobretot a partir de 1912 de convergència entre els dirigents de la Unió Catalanista i la UFNR, que acabaria per desembocar en la col·laboració a partir de 1914 entre Martí i Julià i Rovira i Virgili, s'havia avançat el símil que es posaria en boga durant la Gran Guerra. Així, Casals Peypoch titllava d'intransigent i de llop que cercava presa a Àustria-Hongria per oposar-se "a l'expansió de Sèrbia dins

[243] ROVIRA I VIRGILI, A., "L'esdevenidor de Sèrbia", *Renaixement*, 17 d'octubre de 1915, pp.567-568.

[244] ESCULIES, J., MARTÍNEZ FIOL, D., *12.000!..*

[245] ROVIRA I VIRGILI, A., *Història dels moviments nacionalistes*, Barcelona, Editorial Base, 2008 [1912-1914].

els límits que amb la força de les armes i sent de justícia ha conquerit".[246] Sense arribar a l'amor de l'historiador per l'estat balcànic ja es va fer evident durant les Guerres Balcàniques que hi havia un pòsit que permetia col·laborar després de les idees propagandístiques del tarragoní: el doctor Joan Solé i Pla, separatista dirigent del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, seria qui més s'hi identificaria.[247]

Des de l'òptica regionalista, en canvi, aquest interès no va existir. Pel seu discurs *imperial* envers Espanya es podria haver usat amb Sèrbia el mateix joc com a piemontesos o prussians dels Balcans que s'havia fet amb Bulgària, però no es constata aquest extrem en les pàgines de *La Veu de Catalunya*. Es presentava Sèrbia i Grècia com les dues nacions capdavanteres després de les Guerres Balcàniques[248], però la Segona va dificultar l'anàlisi maniqueu entre bons i dolents, l'eix religiós –la croada– va perdre força i la lluita entre nacionalismes emergents podia quedar en entredit el regionalisme va preferir mirar cap a una altra banda. En el decurs de la Primera Guerra Mundial amb la Lliga sense una posició pública determinada en favor o en contra dels contendents al regionalisme apel·lar a la lluita dels serbis no li resultava útil.

[246] CASALS PEYPOCH, R., "La qüestió dels Balkans. La llopada cerca presa", *Renaixement*, 5 de desembre de 1912, n.108, p.588.

[247] DE VILANOVA, A., (pseud. JOAN SOLÉ I PLA), "Reconquerint la personalitat de Sèrbia", *La Nació*, 14 d'octubre de 1916, pp.1-2; "Els voluntaris catalans a Sèrbia", *Ibid.*, 11 de novembre de 1916, pp.1-2; "Prosseguint el reconquerriment de la nació sèrbia", 18 de novembre de 1916, pp.1-2.

[248] R., "Els darrers aconteixements als Balkans", *La Veu de Catalunya*, 31 de juliol de 1913, p.1.